

Bydgoszcz, 7.10.2024

dr hab. Przemysław Grzybowski prof. UKW

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

Wydział Pedagogiki

ul. Chodkiewicza 30

85-064 Bydgoszcz

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Twardzik „Uwrażliwianie kulturowe w procesie uspołeczniania małego dziecka wychowującego się w środowisku wiejskim” napisanej pod kierunkiem prof. dr hab, Aliny Szczurek- Boruty w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Przedłożona do recenzji rozprawa jest opracowaniem stanowiącym interesujący wkład do dorobku pedagogiki międzykulturowej i pedagogiki społecznej. Została napisana zgodnie z uwzględnieniem wymogów formalnych dotyczących prac doktorskich, a będące jej podstawą badania zostały przeprowadzone poprawnie odpowiednio do przyjętych założeń metodologicznych. Autorka podejmuje w swej rozprawie zagadnienia aktualne, istotne społecznie, odpowiadające jej zainteresowaniom i doświadczeniom. Swe rozważania opiera na podstawach teoretycznych i ideowych związanych z przedmiotem zainteresowań pedagogiki międzykulturowej i pedagogiki społecznej oraz recepcją interesujących ją zagadnień w środowisku społecznym. Świadczy to nie tylko o jej kompetencji metodologicznej i warsztatowej, ale również o pasji w podejściu do badań naukowych oraz popularyzacji ich wyników w swym środowisku.

Rozprawa składa się ze Wstępu; pięciu rozdziałów; Zakończenia, Bibliografii; spisów tabel, wykresów i materiałów graficznych oraz Aneksu zawierającego numerowane Załączniki (formularze wykorzystanych przez Autorkę narzędzi badawczych: Kwestionariusz „Styl adaptacji”, Kwestionariusz „Styl adaptacji” - karta odpowiedzi, Kwestionariusz „Styl adaptacji” – klucz odpowiedzi, Kwestionariusz ankiety dla rodziców, Scenariusz wywiadu fokusowego z nauczycielami, Arkusz obserwacji dziecka 3- i 4-letniego, Kwestionariusz wywiadu z rodzicami po zakończonym badaniu w działaniu; Opis autorskiej innowacji pedagogicznej z zakresu edukacji międzykulturowej dla dzieci w wieku przedszkolnym zrealizowanej w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Międzyrzeczu Górnym w roku szkolnym 2023/2024).

Doktorantka zrealizowała badania w działaniu z dziećmi 3- i 4-letnimi dotyczące uwrażliwiania kulturowego w procesie uspołeczniania. Zostały one przeprowadzone w roku szkolnym 2017/2018 w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Międzyrzeczu Górnym. Założonym celem zajęć, w trakcie których zostały przeprowadzone badania było uczenie dzieci szeroko pojętej

współpracy i współdziałania w wielu obszarach; wsparcie dzieci w procesie akceptowania różnic i postrzegania ich jako czegoś wartościowego, ciekawego i godnego poznania; poznawanie innych kultur poprzez zainteresowanie tradycjami i obyczajami danej narodowości oraz uwrażliwianie na potrzeby drugiego człowieka - osoby niepełnosprawnej, czy w trudnej sytuacji życiowej. Przemyslenie wyników przeprowadzonych badań zachęciło Doktorantkę do ich kontynuacji - tym razem z dziećmi starszymi. W latach 2018-2023 Doktorantka kontynuowała zajęcia w zakresie uwrażliwiania kulturowego w grupach przedszkolnych, w których była wychowawczynią. W 2023 roku opracowała projekt innowacji pedagogicznej, która została wdrożona w roku szkolnym 2023/2024 w grupie dzieci sześciolatków, ponownie w Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Międzyrzeczu Górnym.

Opracowując tekst rozprawy Autorka chciała zwrócić uwagę na znaczenie uwrażliwiania kulturowego w procesie uspołeczniania małego dziecka wychowującego się w środowisku wiejskim. Motywacją do podjęcia badań na ten właśnie temat były Jej własne doświadczenia: życie codzienne i praca zawodowa w środowisku wiejskim zwłaszcza z grupą trzy- i czterolatków w przedszkolu. Jak pisze: *„Badania realizowane były w południowej części Polski, w województwie śląskim, w powiecie bielskim, we wsi Międzyrzecze. O doborze terenu badań zadecydowały względy poznawcze. Został on wybrany celowo, by zbadać znaczenie środowiska wiejskiego, w dobie postępujących przemian społeczno-kulturowych, w procesie uspołeczniania i wychowania dzieci”* (s. 14). Kluczową dla badań własnych i analiz zgromadzonego materiału kategorię „uwrażliwiania kulturowego” Doktorantka rozumie jako *„doskonalenie umiejętności społecznych, uczenie szacunku i tolerancji do Innego/drugiego człowieka, wskazywanie różnic i podobieństw występujących pomiędzy ludźmi, a także rozwijanie umiejętności współpracy i rozwiązywania konfliktów na drodze dialogu”* (s.15). Autorka rozprawy uczyniła głównym fundamentem swych badań holistyczną koncepcję edukacji międzykulturowej Jerzego Nikitorowicza i jego Program Uwrażliwiania Kulturowego „Ku tożsamości międzykulturowej”.

W rozdziale 1 „Uspołecznienie i uwrażliwienie kulturowe dziecka w literaturze przedmiotu” Autorka dokonała szczegółowego przeglądu literatury przedmiotu, koncentrując się na przedstawieniu definicji kategorii pojęciowych i założeń teoretycznych istotnych dla Jej badań. Opisała znaczenie środowiska wychowawczego w procesie uspołecznienia dziecka, koncentrując się zwłaszcza na specyfice współczesnej wsi. Powołując się m.in. na opracowania Jerzego Nikitorowicza Autorka przedstawiła rolę edukacji międzykulturowej w procesie uspołeczniania dziecka - szczególnie w procesie wychowania przedszkolnego.

Rozdział 2 „Dziecko 3- i 4-letnie w grupie zróżnicowanej kulturowo” zawiera opis okoliczności rozwoju dzieci w oparciu o niezbędne w takim opracowaniu teorie i koncepcje Rudolfa Schaffera, Lawrence'a Kohlberga, Jeana Piageta, Erika Eriksona i Lwa Wygotskiego.

Doktorantka opisała uwarunkowania procesu socjalizacji i edukacji dzieci w różnych kontekstach społecznych. Podsumowując tę część rozprawy, zwróciła uwagę, że „*Grupa przedszkolna zróżnicowana kulturowo otwiera szansę na poszerzenie horyzontów poznawczych dzieci oraz skonfrontowanie swoich zakorzenionych wartości, z wartościami Innych/Obcych*” (s.61).

W rozdziale 3 zostały opisane środowiskowe uwarunkowania procesu uspołeczniania dziecka wiejskiego. Otwiera go charakterystyka ekologicznej koncepcji rozwoju Uriego Bronfenbrennera oraz uwagi o roli mikrosystemu w funkcjonowaniu dziecka ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki życia dziecka w rodzinie wiejskiej i przedszkolu. Autorka dokładnie opisała środowisko wychowawcze dziecka wiejskiego zwracając uwagę na jego współczesne cechy. Wskazała bariery (ograniczenia) i związane z nimi wyzwania dla osób zajmujących się w nim edukacją w warunkach zróżnicowania kulturowego.

Rozdział 4 zawiera charakterystykę procedury metodologicznej badań własnych: uwagi dotyczące przedmiotu badań, ich celów, metod, technik i narzędzi badawczych, a także doboru terenu badań, grupy badanych i procedury organizacji badań.

W rozdziale 5 zatytułowanym „Uwrażliwianie kulturowe w procesie uspołeczniania małego dziecka wychowującego się w środowisku wiejskim - prezentacja wyników badań własnych”, Autorka szczegółowo opisała swoje badania w działaniu, prezentując je w odniesieniu do ich trzech etapów (faz): I – zetknięcie z problemem; II – wprowadzenie projektu zmian; III - ewaluacja efektów.

Struktura rozprawy i układ treści w poszczególnych jej częściach są logiczne i zgodne z przyjętymi założeniami metodologicznymi. Opracowanie czyta się bardzo dobrze, przy czym czytelnik otrzymuje nie tylko poprawny merytorycznie i formalnie harmonijny tekst, lecz przede wszystkim autorską opowieść o edukacji w warunkach zróżnicowania kulturowego napisaną przez osobę, która świetnie orientuje się w omawianych kwestiach, rzeczowo prezentując kolejne części doniesienia z badań naukowych.

Doktorantka świetnie opanowała warsztat pisarski, a przedłożona przez Nią do recenzji rozprawa, po naniesieniu drobnych poprawek redakcyjnych, mogłaby być publikacją interesującą poznawczo nie tylko dla nauczycieli, rodziców i znajomych osób zaangażowanych w badania własne Autorki, ale również dla regionalistów. Miałaby ona cechy opracowania naukowego z pedagogiki międzykulturowej i społecznej, jak również materiału o charakterze kronikarskim, zawierającego relację z procesu edukacji realizowanego w małej ojczyźnie Doktorantki. Wątki osobistej historii zawarte w tej rozprawie uważam za szczególnie cenne i godne podkreślenia w ewentualnych publikacjach będących pokłosiem badań przeprowadzonych przez Autorkę na potrzeby przewodu doktorskiego.

Przedłożona do recenzji rozprawa została napisana w oparciu o bogaty i przemyślany wybór literatury przedmiotu w języku polskim i angielskim. Wskazywane są w niej nie tylko publikacje specjalistów związanych z głównym nurtem pedagogiki międzykulturowej i pedagogiki społecznej, ale także źródła napisane w regionie, którego dotyczyły badania Doktorantki. Zwraca uwagę starannie dopracowana forma rozprawy. W przypisach Autorka nie tylko odsyła do prac cytowanych w tekście głównym, ale również sugeruje zawierające Jej zdaniem szersze ujęcia podejmowanych kwestii. Świadczy to o Jej dobrej orientacji w przedmiocie dysertacji oraz o zyczliwości i szacunku do potencjalnego czytelnika.

Zarówno w tekście głównym rozprawy przedłożonej do recenzji, jak i w Aneksie, znajdują się liczne tabele, wykresy i różnego rodzaju materiały graficzne, które ułatwiają systematyzację zgromadzonego materiału oraz zrozumienie opisywanych przez Autorkę zagadnień. Doktorantka zadbała o przestrzeganie zasad RODO w przypadku zamieszczenia ilustracji (np. fotografii dzieci i innych osób widniejących na materiałach pozyskanych od współpracowników). Jej rozprawa to nie tylko klasyczne opracowanie awansowe w akademickiej formie, ale również materiał będący dowodem przywiązania do własnego miejsca i regionu, zakorzenienia w środowisku ważnym dla Autorki.

Mam wrażenie, że w przedłożonej do recenzji rozprawie niewystarczająco zostały dookreślone i rozgraniczone kategorie „edukacja wielokulturowa” i „edukacja międzykulturowa”. W dyskursie pedagogiki międzykulturowej są one rozpatrywane jako rozłączne, sprzeczne ideowo i aksjologicznie nurty edukacji w warunkach zróżnicowania kulturowego. Zamienne wykorzystywanie tych kategorii do opisu zjawisk w tych samych okolicznościach i/lub pozostawienie bez odpowiedniego komentarza, może być dla badaczki ryzykowne i trudne do wy tłumaczenia w razie uwag ze strony niektórych czytelników. W przypadku przygotowywania rozprawy do druku sugerowałbym rozważenie jednoczesnego wykorzystywania tych kategorii i być może rezygnację z perspektywy wielokulturowej (asymilacja) wyłącznie na rzecz perspektywy międzykulturowej (integracja). Może zamiast o „wielokulturowych” byłoby lepiej pisać o sprawach „zróżnicowanych kulturowo” lub „różnokulturowych”, co pozwoliłoby uniknąć niewygodnych dywagacji o założenia teoretyczne i intencje Autorki.

Poza niezbędnymi w pracy na stopień rozdziałami zawierającymi materiały wynikające z przyjętej metodologii badań (opracowanymi - jak już wspomniałem - poprawnie i zadowolająco), jako szczególnie ważne poznawczo uważam uwagi Doktorantki zawarte w części 5.4. (Auto)refleksja i Zakończeniu. Jest to odniesienie do przeprowadzonych badań i ich niezbędne podsumowanie. Sugerowałbym jednak wzbogacenie tej części w ewentualnej publikacji o wątek osobisty. W obecnej formie brakuje bowiem podzielenia się przez Autorkę swoimi obawami związanymi z realizacją badań, osobistej refleksji o oczekiwaniach, nadziejach, rozczarowaniach,

trudnościach i zaskoczeniach, jakie wiążą się z każdymi badaniami w działaniu. Chodzi o to, by o swoich spotkaniach z przedszkolakami i dorosłymi sprawującymi nad nimi opiekę Autorka opowiedziała nie tylko językiem naukowym, ale by podzieliła się osobistymi, wręcz intymnymi wrażeniami z relacji z Innymi, które Doktorantkę zapewne czegoś również nauczyły.

Stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Anny Twardzik „Uwrażliwianie kulturowe w procesie uspołeczniania małego dziecka wychowującego się w środowisku wiejskim” napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Aliny Szczurek- Boruty w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U.2017.1789 j.t. z późn. zm.) dla nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie naukowej pedagogika. Zgodnie z wymogami Ustawy rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a Doktorantka wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną w danej dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Wnioskuje o przyjęcie rozprawy oraz dopuszczenie mgr Anny Twardzik do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Jednocześnie wnioskuję o wyróżnienie pracy i opublikowanie jej przeredagowanej wersji w formie książkowej. Oprócz zawartej w niniejszej recenzji opinii wniosek ten motywuję faktem, że przeprowadzone przez Doktorantkę badania w działaniu i realizacja towarzyszącej im innowacji pedagogicznej mają istotne znaczenie dla praktyki edukacyjnej w środowisku lokalnym, a upowszechnienie informacji o przebiegu i następstwach tych działań może być cenne poznawczo i inspirujące dla studentów, nauczycieli, edukatorów i innych osób pracujących w środowiskach zróżnicowanych kulturowo.

